

עומק דעת

ממרן הגאון הגדול
רבי יהושע אייכנשטיין שליט"א
ראש ישיבת 'יד אהרן'

פרשת מטות - בין המצרים

בדברי הרמב"ם שכל מי שאינו מתאבל על חורבן ביהמ"ק 'הרי הוא אכזרי'

השורה במקדש מכוונת כנגד הנשמה שבתוך כל איש מישראל, [יעוין בפי' המלבי"ם על פרשת תרומה שהאר"ך להסביר ולהעמיד כיצד בניין המשכן עם כל כליו מכוון כנגד גוף האדם, וכל פרט במשכן מתקן חלק אחר באדם הישראלי], ולכן מאחר שנחרב הבית אין יותר שכינה בתוכנו כמו שהיה לנו בזמן המקדש מגודל ההארה שבאה מחמתו, ומכיון שהחיסרון הנורא הזה הוא לדורי דורות, החיוב להתאבל על המקדש הינו גם כן לדורי דורות.

ב

ונרחיב מעט בעניין הנזכר שבית המקדש מכוון כנגד נשמת כל אחד מישראל ומשפיע עליו שהנה בנפ"ח שער א' מבאר באריכות את עניין הנשמה האלוקית שהיא ה'צלם אלוקים' שלנו וממנה אנו יונקים את חיינו ושהיא החיבור שיש לנו עם הבורא יתברך, אולם ישנו חילוק גדול בין צורת הנשמה שבתוך האדם כפי שהיתה קודם חטא אדה"ר לאיך שנהיתה לאחר חטא אדה"ר, שבעוד שלפני כן היתה הנשמה בתוך שכלו של האדם ושרתה בו ממש, אך אחרי החטא יצאה ממנו הנשמה ועלתה אל מקומה העליון ורק משם מאירה אל תוך גוף האדם, ויותר לא שייך שיהיה מצב שהנשמה חוזרת לגמרי אל תוך הגוף אלא רק את ההארה בלבד, ורק הארה זו אנו מסוגלים להשיג מהנשמה, וככל שאדם מקיים את רצון ה' מתרחק מן הרע ומתדבק יותר בטוב הוא מתקרב לנשמתו יותר ויותר וכך זוכה ליותר הארה ממנה, ואילו כאשר חוטא הוא פחות זוכה להארה הזאת.

ומבאר שם (פי"ד) שכלל מעשיו של האדם מחולקים לג' חלקים והם מעשה דיבור ומחשבה, והם מכוונים כנגד ג' חלקים של נפש רוח ונשמה, שהמעשה הוא מגיע מהנפש כמו שכתוב פעמים רבות בתורה "הנפש אשר תעשה" וכאשר אדם עובר על חטא במעשה עיקר הפגם הוא בנפשו, וכשהחטא באיסור 'כרת' חלק מנפשו 'נכרת' כביכול. ובנוסף לזאת יש באדם כח הדיבור שמגיע מחלק ה'רוח' שלו, שחלק הרוח הוא יותר גבוה מהנפש ויותר רוחני וגם קרוב יותר אל הנשמה, ולכן כשחוטא האדם בדיבור רוחו נפגמת ונשאר אותו הקלקול והפגם תלוי ברוחו.

וכל זה אמור בחלקים המכוונים לרוח ולנפש שכשחוטא גורם לפגם, אולם ישנו חלק נוסף באדם והוא כח המחשבה שבו, ואומר הנפ"ח (פי"ח) שמאחר ושורש המחשבה היא בנשמה והנשמה אינה נפגמת כי מקורה בעולם העליון ולא שייך לפגום בה כלל, ולכן כאשר חוטא אדם במחשבתו נשמתו מסתלקת ממנו לחלוטין ואינה מאירה עליו עוד ובזה גורם רעה גדולה לעצמו, כי בחטא שבמעשה שפוגם בנפשו, ואפילו בחטא שבדיבור שמחובר

א

אנו עומדים כעת בימי תשעת הימים שחז"ל קבעו לנו אותם כימי אבלות, והנה הרמב"ם בסוף פי"ג מהל' אבלות כותב וז"ל, 'כל מי שאינו מתאבל כמו שצו חכמים הרי זה אכזרי, אלא יפחד וידאג ויפשפש במעשיו ויחזור בתשובה, ואחד מבני החבורה שמת תדאג כל החבורה כולה, ע"כ. מבואר ברמב"ם שכשיש חיוב להתאבל מי שאינו מתאבל הרי הוא אכזרי, וא"כ גם בימים אלו שאנו חייבים באבלות מי שאינו מתאבל הוא אכזרי, ובכדי שנוכל באמת להרגיש באבלות שבימים אלו נתבונן מעט מה עניינה ועל מה בדיוק אנו מתאבלים.

והנה עצם עניין האבלות בכללותו, זהו ענין של חסרון כלומר שכאשר נפטר לאדם אחד מקרובי משפחתו או אחד מידידי הקרובים הוא מרגיש בעצמו שחסר לו משהו וכשדבר חסר מתאבלים עליו, ובהיפוך מן השמחה שמגיעה דוקא כאשר מתווסף משהו חדש שלא היה עד עכשיו או כשמשוהו שהיה חסר שלמות הגיע לשלמות, ולכן כשתינוק נולד שמחים כי התווסף דבר שלא היה עד עתה, וכמו"כ שמחת חתן וכלה, שעד עכשיו היה האדם חסר כי בלי אישה אין שלימות וכאשר הוא מתחתן מגיע לשלמותו ואז שייכת השמחה. אך כשמשוהו נחסר כולם עצבים ומאבלים עליו, ולכן בשעה שאדם נפטר נוהגים צער ואבלות כי דבר שהיה עד עכשיו נחסר לנו פתאום.

אך לא כל האבלויות שוות אלא כל מקרה ומקרה הוא לפי גודל השפעתו וקרבתו אלינו בשעה שהיה קיים שלפי יחס זה גדל החיסרון בשעה שהלך מאתנו, כלומר שכאשר אדם רגיל מן המניין נפטר מתאבלים עליו רק בני משפחתו כי רק להם הוא חסר, וכשאחד מבני החבורה מת החיסרון משפיע על כל בני החבורה ועל כן כל החבורה מתאבלת, אבל כאשר נפטר אדם גדול שהשפיע על כל כלל ישראל החיסרון הוא לכל אחד ואחד מכלל ישראל, ועל כן בכזה אדם גדול יש חיוב על הכלל כולו להתאבל עליו, ועל מקרה זה אומר הרמב"ם שמי שאינו מתאבל במקומות שחייבו חז"ל להתאבל הרי הוא אכזרי, כי כאשר אדם חי עם מישהו שמשפיע עליו הוא אמור להרגיש שהוא ממש חלק ממנו ולכן כאשר הוא נפטר זהו חיסרון אמתי בשבילו, ואם אינו מתאבל עליו הרי הוא מראה כי אינו מרגיש כלל שאוותו האחד היה חלק ממנו, ואם כך 'הרי זה אכזרי'.

אמנם כל זה אמור באבלות שעל מיתת בני אדם שכאשר אדם מת החיסרון הוא רק לאנשים שהכירוהו והושפעו ממנו ולכן רק עליהם חל חיוב אבלות, אבל כשחרב בית תפארנו בעו"ה לא היה זה חורבן רק לאלו שחיו באותו הדור ולאילו שזכו לחזות כיצד שכינה שורה בישראל, אלא זהו חורבן וחסרון עצום שאין כדוגמתו לכל עם ישראל ולדורי דורות, כיון שע"י שהיה בית המקדש בתוכנו הוא הביא השראת השכינה על כל יחיד ויחיד מישראל, כי השכינה

ועלינו להבין שאין לנו שום מושג ותפיסה כלל בגודל החיסרון שנוצר ע"י חורבן ביהמ"ק ואנו רחוקים מכדי להבין זאת ועל כך אומרים חז"ל 'אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם ואם ראשונים כבני אדם אנו כחמורים' מבואר בדבריהם שההבדל שבינינו לבין הדורות הקודמים אינו רק שהם אנשים בדרגה גבוהה יותר, שהרי האדם אינו חמור בדרגה יותר גבוהה, וכמו"כ מלאך הוא אינו בן אדם עם תוספת של רמה גבוהה אלא זה דבר אחר בכל עצמותו ומהותו, וכך בזמן שהיה בבית המקדש קיים כל עצמותם היתה אחרת כיון שעולם עם בית המקדש זה עולם אחר לגמרי, עולם עם יותר גילוי שכינה, עולם עם יותר קדושה ויותר השגות בתורה שהם הצליחו להשיג דברים שאין לנו שום תפיסה בהם בזמננו.

ד

ואם ברצוננו לקבל צל צלו של מושג ולראות עד כמה איננו תופסים את גודל החורבן נתבונן כמה גדול ההבדל בין הדור שחי לפני השואה לבין הדור שחי אחרי השואה, בזמנם כל ההתמדה והשקיעות בלימוד היתה בסדר גודל שאיננו מכירים היום, ואפילו שגם אז היה השכלה, בכל זאת עולם התורה היה ברמה גבוהה פי כמה וכמה ממה שהוא בזמננו.

ועינינו רואות עד כמה הדור ירד פלאים תוך שנים ספורות, ועד כדי כך שאפילו אותם הסיפורים של מסירות נפש של האנשים הפשוטים למען התורה והמצוות כבר נשמעים היום לא מציאותיים וכל זה רק הבדל של שבעים או שמונים שנה, וידוע מה שהתבטא פעם הגאון רבי חיים עוזר גרודז'ינסקי זצ"ל כדי להמחיש את ההבדל ואת גודל ירידת הדורות שמרן החפץ חיים זיע"א הוא גבוה בשש דורות מכל הדור שלהם, וביאר שאמנם החפץ חיים מבוגר בשלוש דורות בלבד אלא שכל אחד מהדורות ירד בשני דורות לעומת הדורות הקודמים.

וכשנבחין כמה אנו מרוחקים מרחק שמים וארץ מגדולי הדור הקודם וכל שכן מגדולי הדור שלפניהם אז גם נבין כמה שאנו רחוקים בצורה נוראה מהצורה שכלל ישראל היה נראה בימים שקודם החורבן כשהיה בית המקדש בתוכנו, וכמה שהחיסרון הזה הוא באמת גדול ועצום שאין לנו שום אפשרות להגיע לצורה המתקנת של שכינה בתוכנו, ועל זה אנו צריכים להתאבל בימים הללו.

וכאשר נפנים באמת את גודל החיסרון ויכאב לנו על חורבן הבית נתעורר לשוב בתשובה על עוונותינו שהם המונעים את בניין בית המקדש, שהרי 'כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו' (ירושלמי יומא א,א), ואם היינו מתקנים את העוונות שגרמו לחורבן ממילא היינו זוכים להארת פנים של השראת השכינה והיינו זוכים לבניין בית המקדש.

והלוואי ונזכה להבין ולו במעט את גודל החורבן ונצליח להתאבל כמו שצריך ונשוב בתשובה על הדברים המונעים מאתנו לזכות לגאולה, וע"י כך שנתאבל על ירושלים נזכה ונראה בבניינה בקרוב בימינו.

לשורש יותר גבוה כמבואר, למרות שיש פגם גדול מ"מ עדיין נשאר מחובר עם נשמתו באופן שיוכל לשוב בתשובה, אבל בחטא שבמחשבה הנשמה מסתלקת ממנו לגמרי והוא מתנתק ממקור חייו ומעלתו של האדם התלויה בקרבתו לנשמתו שכל קיום הגוף הוא מכוחה ובשבילה.

וכך ההשגות שאדם יכול להגיע אליהם הן בשפע של תורה וחיידושים והן במעלות התורה וכן בשאר עניינים רוחניים הכל רק מכח הנשמה ובהשפעתה, ובלעדיה א"א להשיג דבר, ובכך מבואר גם עניין 'רוח הקודש' שאדם קרוב כל כך לנשמתו עד שיוכל להשיג מחמתה ולראות דברים שבעינינו חומריות לא נראים כלל אבל הוא המחובר לנשמתו לא נתון למגבלות של הטבע הפשוט, וכך מבאר הנפה"ח את החומרה הגדולה במחשבת העבירה יותר מבמעשה עצמו, כי האדם מאבד את כל החיבור שלו עם הקדושה אך הנשמה מצידה אינה נפגמת כלל וכלל ורק השפעתה מסתלקת ממנו לחלוטין.

ג

והנה בפסוק כתוב "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" וידוע מה שאומר האלשיך הקדוש 'בתוכו לא נאמר אלא בתוכם'. וכך מובא גם בנפה"ח פ"ד וז"ל, 'כי ודאי עיקר ענין הקודש והמקדש ושריית שכינתו יתברך הוא האדם שאם יתקדש עצמו כראוי בקיום המצוות כולן שהם תלויין גם כן בשורשן העליון בפרקי אברי השיעור קומה כביכול של כלל כל העולמות כולם, אז הוא עצמו המקדש ממש ובתוכו ה' יתברך שמו'. מבואר שעניין השראת השכינה שבמקדש מקבילה להשראת השכינה שבאדם, וכבר התבאר שכשחוטא האדם במחשבה מסתלקת ממנו נשמתו, וכך בדיוק היה במקדש, שבית המקדש מצד בנינו החומרי הוא כעין גוף וכשהקב"ה השרה בו את שכינתו בית המקדש היה גוף עם נשמה והמקדש כביכול היה חי והביא להשראת שכינה בישראל, אך כשחטאו ישראל בג' עבירות החמורות גרמו לסילוק השכינה כמו הנשמה שמסתלקת מהאדם ע"י החטא, אך כמובן שסילוק שכינה לא אומר שהשכינה נפגמה חלילה אלא אנו בלבד הפסדנו שנסתלקה השכינה מאתנו.

ובגמרא במס' ראש השנה (י"ח ע"ב) איתא 'שקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלקינן' וביאור הדבר על פי המתבאר כיון שצדיק עומד בדרגה רוחנית גבוהה בהרבה מהיכן שאנו עומדים, ומחמת זאת הוא מהווה מקום משכן לשכינה בתחתונים וזה מה שאנו רואים אצל האבות הקדושים ומשה רבינו שנאמר עליהם שהגיעו לדרגה שהיו מרכבה לשכינה, וכמו"כ בכל צדיק ובל תלמיד חכם יש שכינה ברמה גבוהה בהרבה ממי שאינו אוחז בדרגתם, וכשחי בינינו אדם גדול יש יותר שכינה בינינו ובפטירתו מסתלקת מאתנו השפעה זו של השכינה שהיתה בעולם מחמתו, ולכן כל הדור צריך להתאבל על מיתת הצדיק כי זהו חסרון לכל הדור כולו, ועל אחת כמה וכמה שריפת בית א-לוקינו שע"ז הפסדנו דרגות עצומות של השראת השכינה שהיינו יכולים לזכות בהם ואיננו זוכים בהם כעת.